

HÖG OCH SENMEDELTID

EN DYNAMISK PERIOD

Vid *slaget utanför Crecy* (Frankrike) i **augusti 1346** kan man notera vissa viktiga förändringar i dåtidens krigföring:

- *Engelska bågskyttar använde långbågar som genomborrade de franska riddarnas tunga rustning*
- *Engelsmännen använde kanoner vilket var den första gången man använde krut i ett fältslag i Europa*

Detta slag var början på slutet för de bepansrade riddarna, inledningen av utvecklingen mot starka självständiga nationalstater under en ledare (tidig nationalism) samt slutet på feodalismen i Västeuropa. Denna tidiga form av **nationalism** bestod av:

- Gemensamt språk
- Gemensamma seder
- Gemensamma traditioner

Tidiga starka **NATIONALSTAT**ER hade:

- En stark centralmakt som kunde försvara sig och genomdriva sina egna lagar
- Samt (som redan nämnts) - ett gemensamt språk, gemensamma seder, gemensamma traditioner + och en gemensam religion
- Till detta skall läggas en känsla av lojalitet mot centralmakten och en viss stolthet över nationen

VIKTIG MEDELKLASS: Under högmedeltiden såg vi en snabb tillväxt av städer, en utökad handel och en kraftig befolkningstillväxt. I städerna utvecklades en ny klass av köpmän och hantverkare – borgerskapet! Denna nya starka medelklass var frustrerad eftersom:

- *brist på lag och ordning störde deras handel och hotade deras egendom*
- *de feodala skyldigheterna gjorde handel över längre avstånd mycket dyrt*
- *ett inkonsekvent rättssystem – varje adelsman av betydelse hade sin egen domstol vilket även kyrkan hade*

Den nya starka medelklassen välkomnade en starkt centraliserad regering, med en härskare och ett rättssystem som skulle kunna ta till vara och skydda deras intressen.

UTVECKLINGEN TILL EN NATIONALSTAT: Bitar som behövs för att bygga upp en stark nationalstat:

1. *Regenten behövde nödvändiga ekonomiska resurser. Den nya växande medelklassen var rik och han beskattade dem därför årligen*
2. *Regenten behövde stöd från den beskattade medelklassen vilket kom via beviljandet av städernas speciella rättigheter (privilegier) samt löften om skydd av deras privata egendomar och förmögenheter*
3. *Regenten behövde skapa en oberoende armé samt anställa professionella soldater och officerare (legosoldater). Utvecklingen av krigföringstekniken hade gjort detta billigare och det var möjligt att utrusta dessa arméer med pikar, långbågar och kanoner (att jämföra med de tidigare mycket dyrare bepansrade riddarna och deras slott)*
4. *En centraliserad politisk administration (regering) som styrdes av en person – regenten*
5. *Anställda tjänstemän som kunde ta hand om nationalstatens ekonomi, lagar, krig osv ...*
6. *Ett enhetligt rättssystem med kungliga domstolar som hade mer makt än de lokala domstolarna*

ENGLAND: När den romerska myndigheten i England kollapsade på 500-talet så följdes den av en germansk invasion av sachsare, angler och jutar. Detta innebar vissa problem eftersom de skapade flera egna separata riken. När de danska och norska vikingarna började angripa England fanns det inga tecken på en utveckling mot en stark nationalstat, men efter slaget vid Stamford Bridge och Hastings år 1066 ser vi de första stegen mot skapandet av en nationalstat. **Wilhelm Erövraren:**

- *Bröt upp de största feodala gods*

- Byggde vidare på det anglosaxiska militia-systemet (alla män hade rätt att bära vapen för att skydda regenten)
- Alla adelsmän fick svära en trohetsed till regenten
- Ökade sina inkomstkällor via en mer effektiv administration (*Census – Domesday Book*)

Denna centralisering och effektivisering gjordes av honom och de första normandiska regenterna (1066–1154). **Henry II från Plantagenet** (1154–1189) fortsatte denna utveckling mot en stark stat när han introducerade

- En gemensam lag för hela riket
- Ett jurorsystem
- En representativ regering

Hans söner Richard Lejonhjärta och John kom att tappa en del av makten...

John Plantagenet tvingades underteckna ett dokument – "**Magna Charta**" ("Det stora fördraget"). Det var adeln som krävde att kungen skulle underteckna detta. Detta dokument innehöll:

- Ett skydd för adelns privilegier
- Ett försök att begränsa regentens makt
- Ett förbud mot godtyckliga straff och fängelse för alla "fria män"

Edvard I (även han av dynastin Plantagenet) erövrade Wales 1284. Han försökte flera gånger erövra Skottland men han lyckades aldrig. Hans krigföring kom att kosta mycket pengar och därför behövde han fler intäkter – extra skatter. För att kunna beviljas dessa extra skatter måste han få "folkets" samtycke. År **1295** kallade han in ett "**Riksråd**". Närvarande var:

- **Adel** (en feodal adel)
- **Kyrkan** (de högre prästerskapet)

... och han beordrade de lokala sheriffarna att hålla val i sina län/distrikt (shires). Alla "fria män" skulle välja:

- **Två riddare från varje län/distrikt (shire)**
- **Två borgare från varje stad med erhållna privilegier (borough)**

Detta är början på det engelska **PARLAMENTET!!!**

Till en början så bildade riddarna, adeln, prästerskapet och borgarna sina egna grupper. Senare kommer vi se en förändring när adeln kom att bilda en grupp, prästerskapet drog sig tillbaka och deltog ej och riddarna + borgarna slog samman sina grupper. Detta skapade två "**hus**":

Överhuset – "*House of Lords*" (Adel)

Underhuset – "*House of Commons*" (borgare och riddare)

När regenten behövde pengar måste han/hon vända sig till parlamentet. Parlamentet beviljade pengar om kungen uppfyllde en del av deras krav. Om inte det skedde så vägrade de att bevilja kungen mer pengar. Med tiden utarbetade parlamentet formella krav. Dessa krav kom att på engelska kallas för "**bills**". Om kungen accepterade kraven blev det en formell handling – ("*en stadga*") – en lag. Detta innebar att parlamentet kom att bli en lagstiftande församling!

Under hundraårskrigets oroligheter följde flera inbördeskrig i England.

Rosornas krig: Mellan 1455–1485 kämpade två adelsfamiljer om kronan – *The House of York* ("*vita rosen*") och *The House of Lancaster* ("*röda rosen*"). Detta krig avslutades 1485 när Henry Tudor (senare Henry VII) besegrade York-kungen Richard III. Henry VII förenade de två familjerna i "**Tudor-dynastin**" genom giftermål. Släkten Tudor kom sedan att styra England mellan 1485–1603. Vad var signifikativt (utmärkande) för Tudordynastin:

- Visst envælde – stark regentmakt (Henry VII, Henry VIII och Elizabeth I)
- Parlamentet var svagt
- Adeln hölls tillbaka
- Regentens domare verkställde landets gemensamma lagar via de kungliga domstolarna
- En effektiv administration (tjänstemän) hjälpte kungen att styra nationen

Deras regentskap skapade en starkare känsla av en "**ENGELSK NATIONALITET**"

FRANKRIKE: Frankrike bestod endast av ett litet område utanför Paris i början av 1000-talet. Resten av dagens Frankrike var uppdelat mellan starka feodala släkter. År 987 valdes Hugh **Capet** till kung. Den **capetingiska dynastin** skulle sedan styra Frankrike fram till 1328. Steg för steg ökade de regentmakten och skapade en stark nationalstat. Louis VI (1108–1137) startade processen med

- att skaffa fullständig kontroll över den kungliga domänen
- att tillämpa en gemensam lag

Hans barnbarn Philip II fortsatte skapandet av nationalstaten genom att erövra Normandie och Anjou från kung John av England. Flera av de följande capetingiska regenterna fortsatte att erövra mindre delar av Frankrike som sedan ingick i den växande kungliga domänen. Louis IX (1226–1270) – en berömd korsriddare bidrog med:

- skapa fred inom landet (*inhemsk krigföring och avgörande via strid (duell) blev olagligt*)
- upprättade ett system av kungliga domstolar
- uppmuntrade människor att vända sig till de kungliga domstolarna om adeln förtryckte dem

Mellan 1100 och 1400-talet var Frankrike ofta inblandade i krig - särskilt mot England. Under hundraårskriget kan vi se en viss nationell självkänsla växa fram. Det kom när det såg ut som att Frankrike skulle besegras av England. En enkel lantlig flicka, **Jeanne d'Arc** träffade kungen (1429) och berättade att hon hade sett hur engelsmännen skulle besegras. Hon ledde de franska soldaterna till seger. Efter en tid tillfångatogs hon och brändes på bål (1431). Hennes lojalitet mot Frankrike vann respekt och vi kan se **en ny känsla av nationell stolthet** som sedan fortsatte i krigen mot England. År 1453 innehade engelsmännen endast staden Calais. Nu kunde Frankrike koncentrera sig på rikets utveckling.

Flera olika länder i Europa börjar under hög och senmedeltiden etablera en starkare centraliserad makt som vanligtvis styrdes av en manlig regent – en kung, kejsare, hertig eller furste:

Kalifatet i Cordova: Interna gräl splittrade det muslimska riket i mindre stater och gjorde därigenom det till en enklare uppgift för Portugal och Spanien i deras ansträngningar att återerövra området

Portugal: Alfonso den store förklarade Portugal ett självständigt rike 1143

Spanien: Kastilien och Aragon enades i samband med äktenskapet mellan Isabella (från Kastilien) och Ferdinand (från Aragon). År 1492 utvisades de sista morerna (muslimerna) och Spanien var nu ett enat rike (det var också detta år som en berömd upptäcktsresande började segla mot Indien - västerut ...)

Ryssland: Ivan III ("*den store*") tog kontroll över flera av de feodala staterna runt furstendömet Moskva. Han slutade också att betala (skatter) till tatarerna, han utvidgade landet i väster (på Polens bekostnad) – Litauen. Ivan IV ("*den förskräcklige*") erövrade stora områden i öster (Kazan). Båda dessa tsarer:

- upprättade starkt centraliserade regeringar
- var despotiska härskare med absolut makt
- tog titeln tsar (från Caesar) – kejsare

Ivan III gifte sig med två döttrar till den sista kejsaren i det bysantinska riket och han tog därför titeln "*romersk kejsare*" i det tredje Rom efter att Konstantinopel föll i händerna på det Osmanska Riket (turkar) 1453

Tyskland (Italien): Otto den store skapade det "*första tyska riket*". Han besegrade magyarna (ungarna) och försökte utvidga Tyskland mot öst (!). Han invaderade också de italienska staterna och lät kröna sig till "*romersk kejsare*" år 962. Att invadera "*Italien*" var ett misstag eftersom han slösade bort tid, pengar och arméer i Italien medan Tyskland samtidigt kom att delas upp i mindre stater

Böhmen: Böhmen förenades under en stam som kallades tjeckerna

Polen: Polacker skapade hertigdömet Polen

Ungern: Magyarna skapade kungariket Ungern

Skandinavien: Sverige, Norge och Danmark blev separata nationer. Vid mitten av 1200-talet kom **Birger Jarl** att ta ett stort steg mot ett enat svenskt kungarike ...